

ארבע קושיות למי מריבה

פושע העיירה החליט לחזור בתשובה. אחרי שנים של עבריינות, גניבות וחיי תענוגות, התעוררה בו הנשמה היהודית וביקש לשוב למוטב. הוא פנה אל הרב וביקש תיקון. הרב הורה לו להחזיר את הגניבות וכן להישאר שעה בבית הכנסת אחרי תפילת שחרית לומר פרקי תהלים בכוונה.

פעם הבחין האיש שגם הרב יושב במקומו וקורא פרקי תהלים אחרי התפילה. הוא אמר לעצמו: "מעניין לאיזה בית פרץ הרב הלילה אם הוא יושב ואומר תהלים..."

מישהו אמר פעם שליחודים יש "עשרת ימי תשובה" וכל 340 הימים האחרים הם "ימי שאלה". להיות יהודי זה לשאול שאלות, אבל אינה דומה קושיה לחברתה. יש שאלה שמפריעה למפרש אחד, אחרת מפריעה לכמה מפרשים, אבל יש תמיהות בוטות שהממו את כל המפרשים לאורך הדורות. פליאות מדהימות כאלו שמכות בסטירת לחי את יסודות האמונה והמחשבה שלנו.

כזו היא התמיהה שנדון בה היום. לפחות לפי מה שראיתי, אין עוד שאלה בכל המקרא שזכתה לכל כך הרבה יישובים וביאורים – מה שמעיד מחד על עוצמתה של השאלה ומאידך על העובדה שגם לאחר כל מה שנאמר ונכתב עליה היא נותרת מרחפת בחלל ומבקשת הסבר משכנע.

איפה הצדק האלוקי? היכן ההתאמה בין הטעות של משה בהכאת הסלע ובין העונש המר שנגזר עליו? כיצד יכול חטא יחידי למחוק ארבעים שנות מסירות ונתינה אינסופית ולבלום את משה מלהשלים את משימת חייו? איך אפשר לחיות עם העובדה שתחנוניו של משה לסליחה ומחילה נתקלים בחומה אטומה והוא נותר להיטמן במדבר כשעמו האהוב מתקדם אל הארץ המובטחת?

בצורה מפורטת יותר, פרשת מי מריבה מציבה ארבע קושיות שכל אחת מציקה מחברתה: א. למה ה' כועס? מדוע המעשה של משה הוא כזה שמוכרחים לתקוף אותו בכל העוצמה ואין עליו סליחה? ב. מה חטא אהרן? אם משה טעה כביכול, למה אהרן נענש ומה ה'נוהל שכן' שמופעל כלפיו? ג. לשם מה ציווה הקב"ה למשה לקחת את המטה כשהולך אל הסלע? הרי בכך כמעט דחף אותו לתוך החטא כי כשלוקחים מטה מתפתים להכות בו? ד. איך להסביר את העובדה שמשה עצמו אומר בספר דברים שהוא נשאר במדבר בגלל חטא המרגלים ולא מזכיר את הכאת הסלע?

בהרחבה: פרשת חוקת מדלגת 38 שנה ועוברת אל סוף ימי המדבר. בעוד שהפרשיות הקודמות עסקו בשנה וחצי הראשונות אחרי יציאת מצרים, הן סיפרו את התוכניות הגדולות ללכת לארץ ישראל ואחר כך בעקבות חטא המרגלים התפרק הכול וההליכה לארץ נדחתה בשלושים ושמונה וחצי שנה, פרשתנו מדלגת על 38 השנים שבתווח וקופצת אל הסוף. אל השנה האחרונה לשהותם במדבר.

בעשירי בניסן נפטרה מרים הנביאה, אחותם הגדולה של משה ואהרן. מעבר לכאב בעצם לכתה של אם העם הגדולה, אירע אסון נוסף: סלע המים הסתלק ונעלם.

1. במדבר כ: ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן בחדש הראשון ... ותמת שם מרים ותקבר שם: ולא היה מים לעדה ויקהל על משה ועל אהרן: וירב העם עם משה ויאמרו לאמר ולו גוענו בגוע אחינו לפני ה': ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו: ולמה העליתנו ממצרים להביא אתנו אל המקום הרע הזה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות.

בארבעים השנים במדבר, עם ישראל נוהל בידי שלושה מנהיגים: משה, אהרן ומרים. הם לא היו רק אחים, אלא שלישיית הנהגה ("טרויקה"...) שכל אחד העניק סגולה משלו. בזכות אהרן ניתנו ענני הכבוד, כי אהרן הביא שלום בין אדם לחברו, כמו ענני הכבוד שאיחדו את ישראל לעם אחד. בזכות

משה ניתן המן שהזין אותם, כמו התורה שמזינה את ישראל. ובזכות מרים ניתן סלע המים. זה היה סלע אבן מופלא שנברא "בערב שבת בין השמשות" והוציא כמויות מים אינסופיות במדבר היבש.

בנוגע לקשר בין מרים והמים נאמרו כמה הסברים. בפשטות: מרים מסמלת את האימא שנותנת את עצם החיים, כמו המים שמאפשרים את הקיום. שנית (שפתי חכמים כ,פ): מרים עמדה על שפת הנהר לשמור על משה ולכן גמל לה ה' במים. ויש הסבר שלישי: הסלע סיפק מים לטהרת נשים לבעליהן וכל חייה של מרים היו להרבות ילדים בישראל. כילדה קטנה התווכחה עם אביה להביא את נשמתו של משה לעולם, ביחד עם אימא היא הקימה את אגודת המיילדות "שפרה ופועה" שמסרו נפשן להחיות ילדי ישראל, וגם לזקנותה נכנסה לוויכוח תקיף עם משה אודות "האישה הכושית אשר לקח" ומה שעמד בראשה (כפי שדיברנו בעבר) הוא החיוב לקיים חיי משפחה ולהרבות ילדי ישראל.

שיר השירים רבה ד, כט: ומהיכן היו בנות ישראל מתקשטות לבעליהן כל ארבעים שנה במדבר? רבי יוחנן אמר: מן הבאר. זהו שכתוב (שיר השירים ד): 'מעין גנים באר מים חיים' [שהבאר ייצר חיים].

כשמרים הסתלקה, נעלם הבאר שנוצר לכבודה. משה ואהרן נכנסו לאוהל כדי לקיים דיני אבלות על אחותם, אך שמעו המולה מבחוץ. היה זה הקול המוכר של טרוניה ונרגנות שלא נשמעה כבר שנים ארוכות: למה לא מתנו עם אבותינו במדבר? מדוע לא נשארנו במצרים?

ה' הורה למשה לקחת את מטה האלוקים בידו, לאסוף את העם ולדבר בפיו אל הסלע שיוציא מים. כך יראה העם נס מופלא כיצד מדברים לסלע אבן והוא מוציא מים. משה דיבר אל הסלע, אבל הסלע לא הוציא מים. רש"י מסביר כי קרתה תקלה: הסלע של מרים התחבא בין הסלעים האחרים ומשה לא דיבר אל הסלע הנכון. משה המשיך לחפש את הסלע הנכון, אבל אז החלה דרמה: משה שמע את העם מתאוננים שהוא מתכוון להערים עליהם. הוא מחפש נווה מדבר בו זורמים מים טבעיים ואחר כך יספר כי הוציא מים בדרך נס. כי אם הסלע מוציא מים באופן נסי, מדוע מחפש סלע מסוים?

משה התרגז וגער בחריפות:

במדבר כ: וַיִּקְהֵלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקָּהָל אֶל פְּנֵי הַסֹּלֶעַ וַיֹּאמְרוּ לָהֶם שָׁמְעוּ נָא הַמְּרִים! הַמֵּן הַסֹּלֶעַ הַזֶּה נּוֹצֵא לָכֶם מֵיִם? **רש"י:** לפי שלא היו מכירין בו, שהלך הסלע וישב בין הסלעים והיו ישראל אומרים מה לכם מאיזה סלע תוציאו? לכך אמר להם: המורים – סרבנים, שוטים ... המן הסלע הזה שלא נצטוינו עליו נוציא לכם!

שמעו נא סרבנים ושוטים, האם ביכולתי להוציא מים מכל סלע? ואז מתוך כעסו, היכה בסלע פעמיים ויצאו ממנו מים רבים. וזאת הייתה טעות קריטית: ה' אמר כי היות שהם פספסו את ההזדמנות לקדש את שמו ולהראות שמדברים אל סלע והוא מוציא מים, לכן ייענשו בעונש החמור ביותר שאפשר להעלות על הדעת: אחרי מסלול של ארבעים שנה לקראת הארץ המובטחת, שניהם ימותו בקילומטר האחרון ולא יזכו לגעת באדמת ארץ הקודש. אכן פרשתנו ממשיכה ומספרת על מות אהרן כעבור כמה חדשים (ר"ח אב) ומשה מת כעבור 11 חודש בחודש אדר.

והסיפור כולו מעמיד במבוכה את יסודות תורתנו: הוא מעלה תמיהה חריפה על הצדק האלוקי: איפה החטא ועונשו? ראשית, מה כל כך משנה אם משה דיבר או היכה? וכי להוציא מים מסלע על ידי הכאה זה אינו נס כביר? מיהו הוציא פעם מים מסלע? ובעיקר: כיצד פספסו אחד מצדיק עונש נורא ששלל משאת חיים אליה חתר ונאבק ארבעים שנה?

הנה מילותיו היוקדות של הפרשן הספרדי בתקופת גלות ספרד, רבי יצחק עראמה:

במדבר כ: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן יֵעַן לֹא הֵאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵכֵן לֹא תֵבִיאוּ אֶת הַקָּהָל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם - **עקדת יצחק פרשת חוקת:** הרי שולחן והרי בשר והרי סכין לפנינו – ואין לנו פה לאכול. כי מצות ה' למשה כתובה לפנינו, והמעשה אשר עשה לא נעלם מנגד עינינו – ומחרון אף ה' ישתומם לבנו. ואין אתנו פירוש על זה שישכר את האוזן ביישוב הכתובים.

התמיהה עצומה יותר לאור העובדה שהקב"ה ממאן לסלוח למשה. כמה שמשה מעיד "ואתחנן אל ה' בעת ההיא", פתאום ננעלו שערי התשובה ולא נמצאה מחילה וסליחה. והדברים מציקים: מה קרה למידת הרחמים שפתחה את השמים אפילו בפני מנשה המלך שלא היה רשע כמותו?

שאלה נוספת ומציקה מאוד: במה חטא אהרן?

במדבר רבה יט: ולמה נתפש אהרן? משל לבעל חוב שבא ליטול גורנו של לווה ונטל שלו ושל שכנו. אמר הלווה: אם אני חייב, שכני מה חטא? כך אמר משה רבנו: אני הקפדתי, אהרן מה חטא?

עוד לא ברור: למה ה' הכשיל את משה כביכול בכך שביקש ממנו מראש לקחת את המטה בידו?

רמב"ן: מאחר שציווה 'קח את המטה' יש במשמע שיכה בו ואילו היה רצונו בדיבור בלבד מה המטה הזה בידו? וכן במכות מצרים שאמר 'והמטה אשר נהפך לנחש תיקח בידך' והוא להכות בו?

ויש כאן שאלה רביעית ואחרונה:

דברים א, לד: וישמע ה' את קול דבריכם ויקצף וישבע לאמר: אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה ... **גם בי התאנף ה' בגללכם** לאמר גם אתה לא תבא שם – **אור החיים הקדוש:** קשה והלא לא מצינו שהתאנף ה' על משה בעוון המרגלים?

בספר דברים מביט משה אחורה ומסכם את הסיבות שהביאו להתגלגלות ארבעים השנים במדבר. בעקבות אזכור חטא המרגלים הוא ממשיך ואומר: "גם בי התאנף ה' בגללכם" - ופשטות הדברים היא שמשה נשאר במדבר בעקבות האחריות המיניסטריאלית שלו לשילוח המרגלים וכלל לא מי מריבה.

והתמיהה גדולה: הרי בין חטא המרגלים להכרזת ה' בפרשתנו "לא תביאו את הקהל אל הארץ אשר נשבעתי להם" הפרידו 38 שנה? אירוע מי מריבה התרחש בסוף ימי המדבר, בתחילת שנת **הארבעים** ואילו חטא המרגלים התרחש **בתחילת ההליכה במדבר**, 38 שנה קודם?

מה אפוא המסר הבלתי מתפשר בחטא מי מריבה?

מדובר בשאלה שהטרידה את כל חשבי הפרשנים לדורותיהם. האור החיים הקדוש מצטט **עשרה** הסברים מגדולי המפרשים לפניו. הפרשן האיטלקי שמואל דוד לוצאטו (שד"ל) מלקט **שלושה עשר** הסברים ומסיים כי אינו רוצה להוסיף עוד מילה, משום שמשה חטא בעוון אחד ואילו הפרשנים האשימו אותו בשלושה עשר! ולכן אינו רוצה להוסיף מילים ולהרבות ח"ו בהיפך הכבוד.

בפתח השיעור ראוי אפוא להדגיש כי איננו עומדים לדון במשה רבנו. אין לנו הבנה בשיקוליו של גדול הנביאים ואין לדלים וריקים כמונו את הדרך לנתח מה התכוון משה כשבחר להכות בסלע. כוונתנו היא לדבר על עצמנו ולברר את הלקחים שאנו נדרשים להפיק מתוך הפרשה לחיינו כעובדי ה'.

אנו רוצים להתמקד בשני רעיונות כבירים, הראשון נושא מסר בתחום החינוך והגבהת הדור הבא. ואילו השני מעביר מסר מרגש בתחום המנהיגות ועומק הקשר בין הרועה הנאמן ובני דורו.

ב. רש"י בפירושו על הגמרא כותב חידוש משמעותי:

2. סנהדרין קא: איצטגניני פרעה ראו שמושיען של ישראל לוקה במים, אמרו 'כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו', ולא ידעו שעל עסקי מי מריבה לוקה – **רש"י:** בעון שאמר 'שמעו נא המורים' נענש.

שמעתם? בעוד שרש"י בפרשתנו כותב את הדבר הפשוט, שמשה נענש על פספוס ההזדמנות לקדש שם ה', בפירושו על הגמרא כותב דברים אחרים לחלוטין: החטא היה בכך שבכעסו הוציא מילים חמורות בגנותם של ישראל: "שמעו נא המרים – סרבנים ושוטים".

הרמב"ם ממשיך את המהלך של רש"י ומאריך בו הרבה: משה חטא בחטא הכעס, בכך שהוכיח את ישראל מתוך זעם וחרון אף. המסר האלוקי הוא שאין מחילה על מילים רועמות מתוך כעס.

שמונה פרקים לרמב"ם פרק ד: חטאו עליו השלום הוא שנטה לצד הרגזנות באומרו 'שמעו נא המורים', דקדק ה' שיהיה אדם כמותו כועס לפני עדת ישראל במקום שאין ראוי בו הכעס, וכגון זה באדם שכמותו – חילול ה' הוא, כי הכל למדים מתנועותיו ודברותיו וחומדים בהם האושר בעולם הזה ובעולם הבא, ואיך יראו בו הרגזנות שהיא ממעשי הרעים ואינה נובעת אלא מתכונה רעה שבנפש.

וכמובן, דברי שני גדולי הראשונים תמוהים ביותר: א. הרי התורה אומרת שהחטא היה בהמרת דברי ה' בהכאה על הסלע וכיצד הם לוקחים זאת למקום אחר? ב. לגופו של עניין: מה החטא בכך שדיבר מתוך כעס והרי מצוותו של הנביא היא להוכיח את בני עמו? לאחר שמשה ראה שבני הדור השני שנולדו לתוך הנסים העצומים במדבר מתלוננים ומחציפים פנים, התרגז ורצה להוכיחם?

הנה תמיהתו החריפה של הרמב"ן:

רמב"ן: והוסיף הבל על הבלים, שהכתוב אמר ... 'לא האמנתם בי' שלא האמינו בו ואין העונש בעבור שכעס ... והכתוב לא סיפר שכעס, כי 'שמעו נא המורים' הוא תוכחה כדרך 'ממרים הייתם עם ה'.

הרמב"ן מקשה שמשה התבטא שוב בביטוי דומה – "ממרים הייתם עם ה'" ולא ראינו הקפדה על כך?

אנו רוצים להסתייע בפירושו חודר הלב של האבן עזרא. הדברים נושאים עומק אדיר על תוכחה, על גערה והצמחת התלמידים לגובהם האמיתי. כאן מלמדת התורה את **סוד בניית נפש המחונך**.

אבן עזרא כח: בעבור שאמר לישראל 'שמעו נא המורים' והם בני אברהם יצחק ויעקב.

ההשקפה היהודית היא: "מילים יוצרות מציאות". הקב"ה ברא את העולם עם דיבור והמחנך בורא את התלמיד עם המילים שלו. בנפשו של הילד יש עולם שלם: תכונות אנוכיות ושליליות, אבל יש בעיקר אוקיינוס של טוב וחיפוש רוחני, ותפקידו של המחנך הוא להיות הפנס שמאיר בקרבו את הטוב שהוא עצמו לא ידע שיש בו. שמעתי מהמחנך הדגול הרב נפתלי רוט: ילד בונים עם "מלט" - מילים טובות, כי המילים הטובות מזכירות לילד מה יש בו ולכן הוא מסוגל להגיע.

אמריקה הייתה תמיד, גם לפני שהגיע קולומבוס וגילה אותה, אבל לא הייתה לה משמעות. היו בה רק ילידים שצעדו יחפים ואכלו קוקוס. רק כשבא אדם מפותח וגילה את אמריקה – היא הפכה להיות המעצמה שהיא מסוגלת להיות. כך בנפשו של ילד יהודי ישנם אוצרות של כסף וזהב, אהבת ה' ויראת ה', אבל מישוהו צריך לגלות את זה. מישוהו צריך לספר לו לאן מסוגל להגיע.

אולי זהו סודו של הרבי ומפעל השליחות שהקים: הרבי הפך אנשים ממוצעים לאנשים יוצאי דופן, כי הוא דיבר אליהם מילים גדולות, כי התייחס אליהם כמנהיגים. [ראו העשרה נהדרת בהערה¹].

¹ בדומה לכך ביאר הרבי בהזדמנות אחרת שאלה מרתקת (ליקוטי שיחות ה/45): התנ"ך אינו מהדר במתן מחמאות. בכל התנ"ך איננו מוצאים שבחים ביחס לגדולי האומה זולת חריג אחד: נח. התורה יוצאת מגדרה לתאר את דמותו הנעלית: "אלה תולדת נח, נח איש צדיק, תמים היה בדרתיו, את האלהים התהלך נח ... כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה".

נח הוא היחיד בכל התנ"ך שמכונה "צדיק". אפילו ביחס ליוסף נאמר רק **ברמז** בספר עמוס: "על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעליים" ולא נאמר מיהו. רק נח הוא "צדיק" ושוב "צדיק". וכל אחד אמור להעלות את שאלתו של המהר"ל מפראג (גור אריה על רש"י): **"והלא כמה פעמים הזכיר אברהם ויעקב ולא הזכיר שבחם?"**. השאלה גדולה יותר לאור העובדה שנח לא היה באמת צדיק. לא רק שלא היה גדול מאברהם או משה, אלא היה נמוך מהם. התורה עצמה רואה מדגישה בתוך מסכת השבחים עליו "תמים היה בדורותיו" ומפרש רש"י: "בדורותיו" - לפי דורו היה צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום". התורה רוצה לסייג שנח היה צדיק יחסי לדור השפל שחי בו, אבל לא הוא הצדיק האידיאלי. האלשיך מוסיף כי זאת הסיבה שעם ישראל מתייחס לאברהם ולא לנח ו"בני נח" הוא תואר לאומות העולם. שכן נח אינו הדמות האידיאלית.

וכאן המסר הכואב מפרשת מי מריבה: מחנך **מסיים את תפקידו** כשהוא מגדיר את תלמידו בתור "שמעו נא המורים!" – סרבנים ושוטים. לא רק שאין מאיר בו את הטוב, אלא מכתים אותו בתור נשא של הרע ח"ו. מה שהקב"ה מלמד כאן את משה רבנו הוא מסר מעצים:

זה לא משנה אם הם מאמינים, השאלה היא אם אתה מאמין בהם. ואם המנהיג חדל אחרי ארבעים שנה של תלונות חוזרות ונשנות להאמין בבני עמו – הוא אינו יכול עוד להנהיג.

הנה סיפור: זה קרה לפני עשרים ושש שנים, בישיבה חב"ד מובחרת במרכז הארץ. נער חווה דעיכה מתמשכת בלימודים, הוא איבד את הביטחון העצמי ולא ידע לאן מועדות פניו. שנה וחצי לפני כן החל את לימודיו בישיבה עם שק של ציפיות, אך לא הסתגל לרמת הדרישות. לחץ המבחנים היה עצום, ריכוז הכישרונות היה גבוה והתחרות הסמויה בין הנערים הכריעה אותו. הוא הרגיש אבוד.

בתחילת הקיץ נקרא לשולחנו של הרב לשיחת הבהרה. הוא ציפה לעוד איום מהסוג שהופנה לעברו בזמן האחרון, משהו בסגנון "ככה לא נוכל להחזיק אותך עוד הרבה זמן". אך לא הפעם. המורה הביט בו ואמר: "אני רוצה שתיתקח על עצמך אתגר. עד סוף שנת הלימודים תיבחן אצלי את כל מסכת פסחים שלומדים השנה בכיתה ובתמורה אעניק לך מלגה כספית נאה בת \$300".

הנער עשה את מה שעושים במצב כזה. הוא פחד מההזדמנות והדף אותה. הוא אמר: "לא, המורה. לא בא לי. אני לא רוצה לעשות את זה". המורה לא נסוג, הוא הביט לתוך עיניו ואמר משפט ששינה את חייו: "אתה לא אומר אמת, אתה כן רוצה לעשות את זה".

הנער נטל כרך גמרא מארון הספרים, נכנס לאחת כיתות הלימוד והתיישב ללמוד. את המבחן בסוף השנה הוא עבר בהצלחה, בהמשך שינן עוד מסכתות, התחתן, הפך לשליח חב"ד, למרצה, והנער הזה הוא אני. השיעור שלפניכם הוא מחוות הוקרה לאותו מחנך ששינה את חיי.

דברי האבן עזרא מתאימים להפליא עם מדרש נפלא: המדרש אומר כי בפעם הראשונה שמשה ואהרן הלכו לפרעה, הורה להם הקב"ה את ההגדרה המהותית של תפקידם:

שמות ויג: וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל [ולא נאמר מה צוום] – פסיקתא דרבי כהנא יד: אמר אל תקרו לבני 'מורים'. וכיון שהקניטו על מי מריבה אמר משה: 'שמעו נא המורים' – אמר הקב"ה: הייתי מצוה אתכם אל תקרו לבני מורים ואתם קורים לבני מורים?! ... לכן לא תביאו.

הציווי הראשון שקיבלו משה ואהרן בתחילת שליחותם [שלא בקשר עם יציאת מצרים] היה **להגביר את ישראל**. אל תשתכנעו מהנפילות והכישלונות שלהם ותמיד תהיו בטוחים כי הם גדולים ממה שנראה בעיניים. וזה היה האסון במי מריבה. בפעם הראשונה משה הנמיך את ישראל. כעסו על ספקנותם שלא נגמרה גם אחרי ארבעים שנה, הוא פלט: "שמעו נא המורים".

סיפור: הרב יוסף ווינברג היה דמות חסידית חשובה. הוא העביר שיעור שבועי בתניא ברדיו בניו-יורק ושימש כמגייס כספים עבור הישיבה המרכזית של חב"ד. פעם נזקק להעביר שאלה דחופה אל הרבי, אך זה היה מאוחר בלילה והמזכירות הייתה סגורה. הוא שם לב שהאור בחדרו של הרבי פועל והשאלה הייתה מאוד חשובה ולכן עשה משהו שלא היה מעז לעשות בהקשר אחר. הוא החליק מכתב מתחת דלת המשרד של הרבי.

למה בכל זאת יוצאת התורה מגדרה כדי לשבח אותו? הנקודה נפלאה: המילים הגדולות נועדו **להפוך את נח לצדיק**. לא לתאר מציאות קיימת אלא **ליצור אותה**. נח הולך למשימה בה לא עמד איש לפניו ואחריו. הוא יוצא לבדו למלחמה מול כל האנושות להקים תיבה שתציל אותו מהמבול בשעה שכולם יטבעו במבול. אבל מהיכן יש לו הכוח לעמוד באתגר כזה? הוא בסך הכול "צדיק בדורו" ובדורו של אברהם לא נחשב לכלום? התשובה היא **מהמחמאות שמעניק לו הקב"ה**. הקב"ה מזכיר לו "אתה צדיק תמים", אתה שונה מכל האנשים סביבך ונועדת להיות מציל האנושות אחרי המבול – והמילים הללו יציפו את העוצמה שבו.

אחרי כמה דקות, הוא הבין פתאום מה שעשה. הוא יגרום לרבי להתכופף אל הרצפה ולהרים את המכתב. כאשר נכנס אחר כך אל הרבי, הוא התנצל מעומק ליבו. הרבי הרגיע אותו ואמר: זה בדיוק תפקיד: להרים את אלו שנמצאים נמוך..

רגע, אבל מצד שני כקושייתו של הרמב"ן לעיל: תפקידו של המחנך הוא גם לתת ביקורת? בראותו את דור ילדי המדבר מתלוננים כמו חבורת עבדים שפלים היה עליו להוכיחם? ובפרט שבהמשך אמר שוב "ממרים הייתם עם ה'" ולא נענש על כך?

שמעתי רעיון חד²: כשאומרים ביקורת יש להיזהר לבקר את המעשה ולא את העושה. אדרבה, תכלית הביקורת היא להפריד בין המעשה והעושה ולהאיר במבוקר את יכולתו לשנות. פעולה רעה אפשר לשנות, אבל את מהותו הוא אינו יכול לשנות. כשאומרים לו "אתה שקרן" הוא אינו יכול לעשות דבר נגד זה (רק להיות שקרן מוצלח ולהצטיין בכישורים שקיבל מאלוקים...). אבל כשאומרים לו מה שעשית זה שקר – הוא מבין שעליו להשתחרר מכך.

תוכחתו החריפה של משה הייתה: "שמעו נא המרים" ובכך הגדיר אותם עצמם כבעיה. זה הפך להיות שמם העצמי. אבל בתוכחה השנייה אמר "ממרים הייתם עם ה'", שפירושה 'נהגתם במרי עם ה' באותה הזדמנות, אבל אין זה משקף את המהות העמוקה שלכם שהיא קדושה וטהורה.

[ראו העשרה נוספת בהערה³].

עד כאן ביאור אחד, הוא מעשיר מאוד. ואולם הוא אינו מספיק כדי לבאר את שלוש השאלות האחרונות בהן פתחנו את השיעור: במה חטא אהרן? למה הניח לו הקב"ה מטה ביד? וכיצד משה עצמו מאשים בכלל את חטא המרגלים בכך שלא נכנס לארץ?

הכרח אפוא לגשת אל הדברים בצורה אחרת לחלוטין ולהציג ביאור מאיר בחסידותו.

ג. האברבנאל מאריך לבאר שסיפור מי מריבה היה רק כיסוי והסתר על הדבר האמיתי. כבר לאחר פרשת המרגלים החליט הקב"ה שמשה לא ייכנס לארץ, ורק טפל עליו חטא קל, כדי שלא ייזכר עליו חטא חמור. לכן אומר משה בספר דברים "גם בי התאנף ה' בגללכם", משום שסבר שזאת הסיבה האמתית לכך שלא נכנס לארץ וחטא מי מריבה הוא לא באמת סיפור.

בכך מבאר האברבנאל גם את שאלתנו השנייה: במה חטא אהרן? אהרן לא נכנס לארץ בגלל מעורבותו בחטא העגל, וכל חטא מי מריבה הוא רק כיסוי עדין יותר. בכך אפשר לבאר לפענ"ד את השאלה השלישית: מדוע ה' טמן מטה בידו של משה? כי "נורא עלילה על בני אדם" וטפל עליו חטא קל כדי להציל שמו מחטא חמור.

כאן עלינו להיכנס אל העומק החסידי של הדברים: מהי באמת הסיבה שמשה נשאר במדבר בעקבות חטא המרגלים? כאן מסתתר רגע השיא של גדלות מנהיגותו ומסירותו לישראל⁴: משה לא היה היחיד שנשאר על אדמת המדבר, כל הדור שיצא ממצרים מת ונטמן בין החולות בעקבות חטא המרגלים ומנהיג נשאר לצד עמו. מנהיג הוא ראש שמחובר לגוף ואם הגוף נשאר מאחור – הוא נשאר לצידו.

² בשם רבי שלמה אשטרוק בספר מדרשי התורה, האירני הרב ישראל אסולין.

³ עדיין נשארת הקושיה בדברי רש"י והרמב"ם: הרי התורה אומרת שחטאם היה שהיכו בסלע ולא דיברו אליו? הצדיק מברדיטשוב בספר קדושת לוי כותב רעיון מיוחד: כאשר מכתמים אדם ומגדירים אותו בבחינת "מרים" הוא יורד בדרגתו ואז כבר צריך להכות אותו ולא מספיק לדבר אליו. וכך אחרי שמשה 'הנמיך' את ישראל, הדבר פעל גם על הסלע שלא יענה בדיבור אלא רק בהכאה. נמצא שחטא משה היה בכך שגער בישראל ובכך גרם לכך שיצטרך להכות בסלע, במקום לרומם את ישראל וכך יתרומם העולם כולו וייעתר הסלע בדיבור.

⁴ שאבתי השראה ממאמרו של הרב יחזקאל סופר שהובא בספרו "מעייני רש"י בפרשת חוקת.

המדרש מביא משל (דברים רבה ב,ט): משל לאדם שאיבד כמה מטבעות במקום חשור. הוא ביקש מאנשים עוברים להאיר לו עם פנס כדי למצוא את הכסף, אבל הם לעגו לו שמקדיש מאמצים כאלו עבור סכום פועט. מה עשה? זרק מטבע זהב בין המטבעות הקטנים וכך כולם עצרו כדי למצוא את הזהב. כך אמר הקב"ה למשה: אם בני עמך יישארו על אדמת המדבר, מי יקימם בתחיית המתים? מי יעביר עבורם לעתיד לבוא? אשאר ביניהם 'מטבע זהב' – נשמתך העצומה – ובזכותך יקומו אף הם.

ברצוננו לסיים את השיעור עם פנינה גאונית ומלאת אכפתיות, הנובעת מתוך ההסבר האחרון שאמרנו (שמשה נשאר לצד בני עמו כדי להקימם בתחיית המתים):

מסכת נדה היא המסכת האחרונה בש"ס ולקראת סוף המסכת וסוף הש"ס (דף ע) מביאה הגמרא דיון מוזר בין אנשי אלכסנדריה לתנא רבי יהושע בן חנניה.

3. נדה סט,ב: שאלו אנשי אלכסנדריה את רבי יהושע בן חנניה ... מתים לעתיד לבא - צריכין הזאה שלישי ושביעי או אין צריכין? אמר להן: לכשיחיו נחכם להן. איכא דאמרי: לכשיבא משה רבינו עמהם.

בזמן בית המקדש השני החליטה קבוצה לעזוב את ירושלים ולהקים בית מקדש מתחרה באלכסנדריה במצרים. הרגע לפילוג היה סכסוך בין שני בניו של שמעון הצדיק מי יירש אותו בכהונת הכהן הגדול, והאח שהפסיד, "חוני", אסף את חבריו ועקרו לאלכסנדריה. הם הקימו בית כנסת ענקי שנודע בשם "מקדש חוני". המקום היה כה גדול ומפואר עד שקול החזן לא הגיע עד קצהו השני. כאשר היה החזן אומר קדיש, היו מניפים דגלים כדי שהקהל יידע מתי לענות.

פעם התעוררו כמה שאלות לאנשי אלכסנדריה והם הפנו אותן לתנא הדגול, רבי יהושע בן חנניה. השאלה האחרונה הייתה: "מתים לעתיד לבוא – האם צריכים הזאה שלישי ושביעי או אין צריכים? אמר להן: לכשיחיו נחכם להן. איכא דאמרי: לכשיבא משה רבינו עמהם".

האם המתים שעתידים לקום מעפרם בתחיית המתים, יצטרכו לטהר עצמם מטומאת מת באפר פרה אדומה, כמו כולנו שנטמאנו בימי הגלות, או יקומו טהורים? הספק הוא כזה: מהגוף המת משתייר משהו בקבר, "עצם לוז" (חוליית הצוואר או עצם הזנב בתחתית עמוד השדרה) שאינה נרקבת לעולם. לעתיד לבוא תתפתח העצם הזו לאורך ולרוחב וממנה יצמח הגוף החדש. וכאן עולה השאלה האם הגוף החדש שנגע בעצם הלז ייחשב טמא ויצטרך טהרה ממת? או לא, כיון שאדם נטמא רק מאחרים ולא מעצמו?

רבי יהושע ענה שתי תשובות: א. "לכשיבאו נחכם להן". ב. "לכשיבא משה רבינו עמהם".

וכמובן, הדיון כולו מוזר ביותר: א. מה בכלל השאלה? הרי ברור לכאורה שהקמים לתחייה אמורים להיות טמאים? הגוף החדש צמח מתוך עצם ששכבה בקבר עשרות אלפי שנים ואיך העצמות שצמחו ממנה יהיו טהורות? מה זה שונה מכל אדם אחר שנגע באותה עצם לוז או אפילו רק עבר מעליה?

ב. תשובותיו של רבי יהושע לא ברורות: מה פירוש המענה המתחכם "לכשיחיו נחכם להן"? מדוע לא אמר בפשטות "איני יודע"/"תשאלו רב אחר שמבין יותר ממני".

ובעיקר: מה כוונת תשובתו השנייה "לכשיבא משה רבינו עמהם"? איך משה רבינו נכנס לכאן? הרי התשובה הרגילה במקרה ספק היא "עד שיבוא אליהו" או "תיקו" - "תשבי יתרץ קושיות ובעיות"? וגם לא ברורה ההדגשה "לכשיבא משה רבינו עמהם"? למה עליו לבוא עמהם?

ליקוטי שיחות יח/241: שתי תשובותיו של רבי יהושע בן חנניה תמוהות: ראשית, אם אינו יודע את התשובה, עליו לומר 'איני יודע' ולא 'כשיקומו נחכם להן', כמדתו של חכם 'שעל מה שלא יודע אומר לא שמעתי ומודה על האמת' שנית, מהו דיוק הלשון 'לכשיבא משה רבינו' ולא כמו הלשון השגור 'כשיבוא אליהו'? ומהו דיוק הלשון 'לכשיבא משה רבינו עמהם'?

בהדרן מעמיק ומפולפל על הש"ס (ליקוטי שיחות יח/248) העלה הרבי רעיון מופלא: אנשי אלכסנדריה לא היו טיפשים, מדובר היה בגדולי עולם מזרעו של 'שמעון הצדיק' ששימש בכהונה גדולה ארבעים שנה. הם דיברו על קבוצת מתים ספציפית שנושאת סיפור טראגי: "מתי מדבר", מתי דורו של משה רבנו שמתו בחולות המדבר ומקום קבורתם לא נודע. רבי עקיבא אמר על בני אותו דור ש"אין להם חלק לעולם הבא", החטא שלהם כה חמור, עד שהם לא נכנסו לעולם הבא. הנשמות שלהם נעלמו והתפוגגו ולא זכו לתיקון בעולם האמת.

וכאן עולה שאלה עצומה לגבי דרך תחייתם: האם לא נשאר מהם כלום, לא מציאות של נשמה שתיכנס לעולם הבא ולא עצם לזו ממשיית, אלא רק עפר רקבובי ממנו תתחיל התחייה. או שבכל זאת נותרה עצם הלז כמו אצל כל יהודי אחר וממנה תצמח התחייה העתידית?

אם לא נותר מהם כלום זולת מעט עפר, התחייה שלהם תהיה חדשה ולכן הם אמורים לקום טהורים מטומאת מת (ומעט עפר רקבובי אינו מטמא במגע). אבל אם התחייה תתרחש מתוך עצם הלז, הם ככל מת שאמור להיות טמא ולהיטהר בפרה אדומה?

ענה רבי יהושע שתי תשובות: א. "לכשיבואו נחכם להן". כלומר, אתם מעלים שאלה **מציאותית** שנצטרך לבחון אותה בעינינו. כשהם יקומו נערוך בירור כיצד התרחשה התחייה, מה נותר מהגוף הקודם ומה נוצר מחדש, ונקבל את ההכרעה ההלכתית.

ב. רבי יהושע מעלה הערכה סבירה לגבי התשובה הנכונה: "לכשיבוא משה רבנו **עמהם**". משה נותר אלפי שנים קבור **עם בני עמו** כדי לקום עמהם ביחד בתחיית המתים. כאותו מטבע זהב שמונח בין המטבעות הפשוטים, כנ"ל. ואם כן סברא שנותר מהם משהו משמעותי, כי אחרת לא היה לו מה להישאר לצידם. וכך התחייה העתידית תהיה מתוך העצמות הישנות ולכן יזדקקו לאפר פרה אדומה שיעשה המלך המשיח, מהרה יגלה אכ"ר.

ליקוטי שיחות שם/247: הספק שלהם היה האם נשאר משהו מהגוף הראשוני שלהם והוא יתווסף ויתחדש לעתיד לבוא ואז הקמים צריכים להיות טמאים מצד הנגיעה בחלק הגוף המת, או שתחיית תהיה באופן של התחדשות הגוף לגמרי ולא תהיה נגיעה במציאות המת שמטמאת. ענה רבי יהושע: ראשית, 'לכשיבואו נחכם להן', כלומר, השאלה היא **מציאותית** ונוכל לבחון אותה רק כשתתרחש הקימה. שנית, 'לכשיבוא משה רבנו עמהם': מובא בתנחומא שמה נשאר עם בני עמו במדבר כדי להקים בתחיית המתים, ולכן יבוא משה רבנו 'עמהם', כי הזכות שלו תקימם. ומכך מובן שנשאר משהו ממציאותם הראשונה ולכן תחייתם תהיה מגופם הראשוני ויהיו צריכים הזאת דטומאת מת.

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**

